

PROTECȚIA CORPULUI UMAN PRIN INTERMEDIUL DREPTURILOR PERSONALITĂȚII

Prof. univ. dr. Nasty VLĂDOIU
Universitatea Transilvania din Brașov
Facultatea de Drept

Abstract

Unlike the classical conception of the Civil Code from 1864, in which man was seen only as a "holder of civil rights and obligations", without taking into account the biological dimension, the vision of the New Civil Code is inspired by older normative acts, but also brings elements of novelty in the landscape of personality rights, enshrined in international regulations. This notion-concept, of personality rights, appeared in the German legal system, a system in which there are regulations regarding specific personality rights and at the same time even "a general right of personality", which has received jurisprudential consecration. From the German doctrinal perspective, the end of the 19th century was the one that also received the materialization of a theory of personality rights. Topical issues were considered, such as: genetic selection; human cloning; examination of genetic traits; identification based on genetic fingerprint; collection and transplantation of tissues, cells and organs; medically assisted human reproduction, etc. The protectionist vision of the human body from the perspective of the new civil law highlights two basic principles, namely: the principle of inviolability and the principle of non-patrimony.

Keywords: *personality rights, biomedicine, biotechnologies, autonomous will, absolute rights.*

Baza reglementărilor drepturilor personalității este cuprinsă, în prezent, în Noul Cod Civil, Cartea I, *Despre persoane*, Titlul II, *Persoana fizică*, Capitolul II, *Respectul datorat ființei umane și drepturile ei inerente*, Secțiunea 1, *Dispoziții comune*.

Sediul materiei privind dreptul la viață, dreptul la sănătate și dreptul la integritate fizică și psihică este reprezentat în cadrul mai multor **instrumente juridice naționale și internaționale**. Dintre cele mai relevante instrumente juridice naționale, amintim:

- Constituția României;
- Legea nr. 9/2016 pentru ratificarea Protocolului adițional la Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de

aplicațiile biologiei și medicinei, referitor la transplantul de organe și țesuturi de origine umană, semnat la Strasbourg la 20 februarie 2015;

- Decretul nr. 31/1954; Codul familiei;
- Legea nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 04 noiembrie 1950 (publicată în M. Of. nr. 135 din 31 martie 1994);
- Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății, titlul VI - Efectuarea prelevării și transplantului de organe, țesuturi și celule de origine umană în scop terapeutic;
- Legea nr. 17/2001 privind ratificarea Convenției europene privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997 (publicată în M. Of. nr. 103 din 28 februarie 2001);
- Legea nr. 46/2003 a drepturilor pacientului (publicată în M. Of. nr. 51 din 29 ianuarie 2003);
- Legea nr. 18/1990 privind ratificarea Convenției privind drepturile copilului (republicată în M. Of. nr. 314 din 13 iunie 2001).

Ca reglementări de interes primordial în acest domeniu, în cadrul unor **instrumente juridice internaționale**, prezentăm următoarele:

- Declarația universală a drepturilor omului (Adoptată de Adunarea generală a Națiunilor Unite, la data de 10 decembrie 1948);
- Declarații regionale ale drepturilor omului (Declarația Americană a Drepturilor și Îndatoririlor oamenilor, Carta africană a drepturilor omului și popoarelor);
- Pactul internațional privind drepturile civile și politice ale omului, ratificat de România prin decretul nr. 212/1974;
- Pactul Internațional privind Drepturile Economice, Sociale și Culturale;
- Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950;
- Convenția europeană privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997;
- Declarația U.N.E.S.C.O privind genomul uman și drepturile omului - adoptată în anul 1998;
- Convenția privind drepturile copilului.

Drepturile personalității se evidențiază ca o sursă juridică care face obiectul unei cercetări științifice aprofundate dar care totodată poate evidenția și o dimensiune comparativă interdisciplinară, deoarece protecția drepturilor inerente ființei umane se regăsește în mai multe discipline de drept, cum ar fi: dreptul constituțional, penal, civil sau cu ajutorul bioeticii, perspectiva asupra acestora având la bază, fie instrumente specifice dreptului public fie celui privat.

O clasificare majoră a drepturilor personalității poate fi materializată în două mari categorii, și anume:

- categoria drepturilor care privesc protecția corpului fizic uman (dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică)
- categoria drepturilor care privesc protecția valorilor morale (dreptul la demnitate, dreptul la imagine, la onoare etc.)

Atenția noastră s-a oprit asupra studierii dimensiunii civile a drepturilor personalității din perspectiva garantării drepturilor inerente ființei umane, întrucât este o instituție relativ nou introdusă prin Capitolul II, „Respectul datorat ființei umane și drepturilor ei inerente”, din Titlul II, „Persoana fizică”, al Cărții I, „Despre persoane”, din Codul Civil (articolele 58-81).

Spre deosebire de concepția clasică a Codului Civil de la 1864, în care omul a fost privit doar ca „titular de drepturi și obligații civile”, fără a se fi avut în vedere dimensiunea biologică, viziunea Noului Cod Civil se inspiră din acte normative mai vechi, dar aduce și elemente de noutate în peisajul drepturilor personalității, consacrate în reglementări la nivel internațional. Această noțiune concept, de drepturi ale personalității, a apărut în sistemul juridic german, sistem în care există reglementări privitoare la drepturi specifice personalității și, totodată, chiar și „un drept general al personalității”, care a primit consacrare jurisprudențială. Din perspectiva doctrinară germană, sfârșitul secolului al XIX-lea a fost cel care a primit și materializarea **unei teorii a drepturilor personalității**. Această teorie a avut meritul de a înlătura neajunsul utilizării mecanismului răspunderii civile delictuale cu scopul de a sancționa atingerile aduse persoanei¹. Astfel, inspirându-se din legislația internațională aflată deja în vigoare, legiuitorul român acordă, în Noul Cod Civil, o atenție deosebită inclusiv asupra corpului uman, organelor și țesuturilor detașate de el și chiar durerii fizice și psihice, subliniind că natura juridică a acestor drepturi inerente ființei umane este, în principiu, aceea de **drepturi personale nepatrimoniale**. Aici au fost avute în vedere probleme de actualitate, cum ar fi: selecția genetică; clonarea umană; examenul caracterelor genetice; identificarea pe baza amprentei genetice; prelevarea și transplantul de țesuturi, celule și organe; reproducerea umană asistată medical etc. Viziunea protecționistă a corpului uman din perspectiva noii legi civile **evidențiază două principii de bază, și anume: principiul inviolabilității și principiul nepatrimonialității**.

Categoria drepturilor personale nepatrimoniale și sub-categoria drepturilor care privesc existența și integritatea persoanei sunt cele care conțin drepturile personalității. Pe cale de consecință, drepturile personalității vor reprezenta caracterele și trăsăturile juridice generale ale drepturilor personale nepatrimoniale, desigur, ținându-se cont de existența unor particularități.

¹ S. Cercel, E.G. Olteanu, *Drepturi ale personalității*, în RSJ nr. 4/2009, p. 47.

În aceste condiții, **caracterele juridice ale drepturilor personalității**, comune tuturor drepturilor personale nepatrimoniale, sunt considerate **drepturi absolute, opozabile erga omnes**, întrucât au ca obligație civilă corelativă obligația generală și negativă de a nu le fi adusă nicio atingere (obligația de a nu face), obligație generală ce incumbă în corpore subiecților de drept. Mai mult decât atât, drepturile personalității având o existență intrinsecă și inseparabil legată de persoana fizică titulară, sunt considerate drepturi netransmisibile și ca o consecință directă, nu pot face, de principiu, obiectul unei tranzacții juridice ce are la bază transmiterea acestora. Suntem de părere că această viziune juridică, desigur, care corespunde momentului și reglementărilor actuale în vigoare va suporta metamorfoze în viitor din cauza cuceririlor biotehnologiilor, biomedicinei și inteligenței artificiale.

Totodată, trebuie avut în vedere faptul că persoana fizică care deține calitatea imprescriptibilă de subiect de drept imprimă caracterul de imprescriptibilitate extinctivă și achizitivă drepturilor personale nepatrimoniale care se regăsesc în mod permanent și intrinsec alături de calitatea de subiect de drept a persoanei fizice. Într-o altă ordine de idei, trebuie menționat faptul că drepturile personalității fac parte din categoria drepturilor insesizabile, iar acest fapt produce anumite efecte juridice interesante. Demn de evidențiat este și aspectul dimensiunii acestor drepturi ca drepturi subiective intrinsec configurate de persoana titularului. Acest fapt imprimă caracterul strict personal și determină totodată imposibilitatea exercitării prin reprezentare.

Drepturile nepatrimoniale dețin un caracter de universalitate, iar pe cale de consecință, drepturile personalității sunt considerate drepturi care aparțin tuturor persoanelor. Cu toate că trăsăturile învederate mai sus s-au materializat în timp în adevărate principii, a fost dezvoltată o tendință cu valoare de excepție constând în aceea că anumite drepturi ale personalității pot face obiectul unor tranzacții patrimoniale. Aici avem în vedere categoria drepturilor personalității care privește protecția valorilor morale (dreptul la demnitate, dreptul la imagine, la onoare etc.) Bunăoară, cu titlu de exemplu, este acceptată valabilitatea convențiilor cu titlu oneros prin care se *permite publicarea unor relatări referitoare la viața privată a unei persoane ori folosirea imaginii (chiar și prin hologramă) sau vocii în scopuri comerciale*.

Mai mult decât atât, considerăm, că o viitoare problemă sensibilă va consta în aplicarea biotehnologiilor și biomedicinei având ca deziderat îmbunătățirea ființei umane². Apreciem că pe lângă protecția constituțională, penală și prin respectarea normelor bioetice, protecția din perspectiva dreptului civil asupra drepturilor personalității va fi într-o continuă metamorfoză și va cunoaște o dezvoltare deosebită. Astfel, implementarea cuceririlor biotehnologiilor și biomedicinei pentru

² A se vedea N.M. Vlădoiu, *Îmbunătățirea speciei umane – între deziderat și fatalitate*, revista Universul Juridic, 08/sept/2020 <https://www.universuljuridic.ro/imbunatatirea-speciei-umane-intre-deziderat-si-fatalitate/>.

îmbunătățirea ființei umane va genera în viitor dezbateri aprige cu privire la redefinirea unor părți componente și elemente ale corpului uman cum ar fi organe, țesuturi ș.a. Ne întrebăm, desigur retoric la acest moment, dacă nu cumva în viitor va fi nevoie de redefinirea ființei umane³?

Implicațiile juridice pe care le va determina îmbunătățirea ființei umane cu ajutorul biotehnologiei, biomedicinii și inteligenței artificiale vor fi unele deosebit de interesante și vor schimba și viziunea legiuitorului civil, în materie. Ne referim aici, printre altele, la aspectul actual legislativ în materie civilă, materializat prin interdicția de a încheia acte care au ca obiect conferirea unei valori patrimoniale corpului uman și elementelor sau produselor sale, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege (art. 66 NCC)⁴.

Nu este dificil de prevăzut că prevederile civile vor suferi metamorfoze, din moment ce astăzi știința, tehnologia și inteligența artificială au dus la obținerea și reproducerea artificială a unor țesuturi și organe ale corpului uman.

Considerăm că pe viitor astfel de elemente ale corpului uman obținute pe cale artificială vor putea face obiectul unor tranzacții patrimoniale. Totodată, suntem conștienți de faptul că și drepturile personalității vor suferi anumite metamorfoze esențiale și definitorii.

Chintesența, din perspectiva civilă a protecției drepturilor personalității, constă în unicitatea persoanei ținând cont de dimensiunea fizică, psihico-morală și socială a acesteia.

Pe viitor, precizarea de o importanță deosebită care va trebui să existe ca element juridic fundamental în conținutul oricărei definiții a drepturilor personalității, va consta în **voința autonomă umană care va exercita drepturile subiective civile ce au ca obiect valori intrinseci inerente ființei umane, recunoscute de lege ca atare, și care configurează puteri cu un conținut determinat.**

Diferența va fi făcută de natura valorii intrinseci a voinței autonome, care **trebuie să fie eminamente sau dacă nu, chiar exclusiv umană**, și nicidecum produs al inteligenței artificiale.

Ne întrebăm dacă pe viitor legiuitorul internațional și național nu va trebui să deceleze, în materie civilă, asupra drepturilor personalității, și din perspectiva definirii personalității umane și a personalității artificiale. Deși ambele derivate din voințe autonome diferența constă în faptul că una este de sorginte umană, iar cealaltă apare ca un produs rezultat al inteligenței artificiale deținută de roboți umanoizi sau chiar hibridi.

În concluzie, apreciem că legiuitorul civil național trebuie să se conformeze unei stări permanente de vigilență și va trebui să își însușească o atitudine flexibilă și conectată în raport de instrumentele legale internaționale și regionale, în materie.

³ *Idem.*

⁴ A se vedea și prevederile art. 3 CDFUE și Titlul VI din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății.

Astfel, comensurăm că protecția drepturilor personalității din perspectiva civilă va putea, și trebuie să devină cea mai mobilă parte a dreptului civil. Însă, plus-valoarea reglementării acestora în Noul Cod Civil este una de necontestat, vidul legislativ în această materie fiind mult mai periculos decât necesitatea viitoare de a legifera în raport de viteza descoperirilor științifice și aplicațiilor tehnologice și ale inteligenței artificiale, cu implicație juridică în configurarea drepturilor personalității. Totodată, nu trebuie uitată viziunea generală la nivel internațional împrumutată și de legiuitorul român, care dă satisfacție „principiului priorității interesului și binelui ființei umane, care trebuie să prevaleze interesului unic al societății sau al științei”⁵.

Bibliografie

1. S. Cercel, E.G. Olteanu, *Drepturi ale personalității*, în RSJ nr. 4/2009, p. 47.
2. N.M. Vlădoiu, *Îmbunătățirea speciei umane – între deziderat și fatalitate*, revista Universul Juridic, 08/sept/2020 <https://www.universuljuridic.ro/imbunatatirea-speciei-umane-intre-deziderat-si-fatalitate/>.
3. Art. 3 CDFUE și Titlul VI din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății.
4. NCC, art. 61 - Alin. (2) *Interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei.*

⁵ NCC, art. 61 - Alin. (2) *Interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei.*